

11.9.2022

נאמנות על פי צוואה

מאת: עו"ד אורי צפת

מהי נאמנות? (חוק הנאמנות תשל"ט - 1979)

סעיף 1- נאמנות היא זיקה לנכס שעל פיה חייב נאמן להחזיק או לפעול בו לטובת נהנה או למטרה אחרת.

סעיף 17(א) (2) צוואה של יוצר ההקדש, למעט צוואה בעל-פה;

(3) הוראת תשלום לענין סעיף 147 לחוק הירושה, תשכ"ה-1965.

1. חוזה נאמנות יכול להיעשות בעל פה, בכתב או בצורה אחרת כגון במשתמע. הנאמן אינו צריך לתת הודעת קיבול. לא כן בנאמנות על פי צוואה שנעשית חד צדדית ובכתב.
2. נאמנות על פי צוואה נעשית לפי חוק הירושה אך ידו של חוק הנאמנות על העליונה. כך למשל הוראת נאמנות בצוואה גוברת על סעיף 29 לחוק הירושה (דרישת מסוימות) ראו: ע"א 4660/94 היועמ"ש נ' לישיצקי (פ"ד נ"ה 1 עמ' 88) וכן דנ"א 1068/00 (נבו) וכן ראו ע"א 5825/92 (נבו).
3. נאמנות לאחר המוות תעשה אך ורק בצוואה או בהוראת תשלום על פי סעיף 147 לחוק הירושה.
4. יצירת נאמנות בהסכם שיוקם לאחר המוות, שלא על פי צוואה, בטלה. האחד צירף את השני לחשבונו והורה לו שינציח אותו מכספים אלה באמצעות שדרוג מתקני ציבור. נקבע כי יצירת נאמנות לאחר המוות תעשה אך ורק בצוואה (נאמנות בחיים יכולה להיות בעל פה). ראו בע"מ 7033/15 עליון (כב' השופט נ' הנדל). ראו גם תמ"ש 49021-06-21 (משפחה ת"א).
5. תפקיד מנהל עיזבון הוא זמני מטבעו, כינוס נכסי העיזבון וחלוקתו. מנגד, שמירה וניהול של כספים או נכסים לטווח ארוך אך ורק באמצעות נאמנות. ראו ת"ע 100550/05 (משפחה ת"א).
6. בהקמת נאמנות בחיים, המצווה נפרד מנכסיו שעוברים לנהנה בחיי המצווה.

7. יש להבדיל בין הקמת נאמנות בצוואה כהקדש פרטי (נאמנות פרטית) לבין הקדש ציבורי לפי פרק ג' לחוק הנאמנות. הקדש ציבורי הוא הקמת נאמנות בצוואה לטובת עניין ציבורי. במקרה זה הוראות פרק ג' לחוק הנאמנות הינן כופות (קוגנטיות) ולא ניתן להתנות עליהן או לשנותן וזאת כיוון שקיים אינטרס ציבורי. ראו ע"א 477/88 (נבו).

8. מנהל עיזבון או נאמן מה עדיף?

נאמן	מנהל עיזבון
ממונה בצוואה	נדרש מינוי ע"י בית המשפט
ללא הגבלת זמן	מינוי בתוקף לשנתיים בלבד
מנהל את הנכסים	רושם את הנכסים על שם היורשים, מכנס את הכספים לחשבון עיזבון
מחזיק לפי תנאי הנאמנות עד 100 שנה	מממש ומחלק
שכרו נקבע ע"י יוצר הנאמנות, השכר אינו מוגבל	שכרו נקבע ע"י בית המשפט, השכר מוגבל.
פעולות אינן טעונות אישור בית המשפט	פעולות טעונות אישור בית המשפט
סעיף 22 (ג) לחוק הנאמנות פיטורי הנאמן ע"י בית המשפט.	החלפת מנהל עיזבון או פיטוריו ע"י בית המשפט לפי חוק הירושה
אינו צריך להגיש דוח או פרטה ולא כפוף לפיקוח	חייב להגיש פרטת נכסים ודוח כספי כפוף לפיקוח לפי סעיף 84 (א) ו- (ב) וסעיף 68 לחוק הירושה וכן תקנות הירושה (בדיקת פרטה ודוחות כספיים של מנהלי עיזבון) התשמ"ט-1988.
אינו חייב להזמין נושים	חייב בהזמנת נושים
אין צורך להגיש כתב הסכמה	חייב להגיש הסכמה של האדם המוצע כמנהל עיזבון
אינו כפוף להוראות תקנות הירושה	מנהל העיזבון כפוף לתקנות הירושה (דרכים להשקעות כספי עיזבון) תש"ס-2000.
חל חוק הנאמנות תשל"ט-1973 בסמכות בית המשפט המחוזי	חל חוק הירושה בסמכות בית המשפט לענייני משפחה
לפי הוראות הנאמנות ובאין הוראות לפי שיקול דעת הנאמן	מנהל העיזבון כפוף להוראות, תקנות הירושה (דרכים להשקעת כספי עיזבון, תש"ס-2000)
יכול להיות קרוב	מומלץ מנהל עיזבון שאינו יורש.

9. היתרונות של הנאמנות על פי צוואה

נאמנות	ירושה
אין הגבלה של סעי' 29 לחוק הירושה	יש הגבלה
אין הגבלה של יורש לאחר יורש, עד 100 דורות.	יש הגבלה
פיקוח נאמן על הנהנה הראשון	אין פיקוח
שליטה של הנאמן על הנהנה במסירת העיזבון במועד קבוע או באירוע מסוים	אין שליטה
מניעת פירוק שיתוף	ניתן לבצע פירוק שיתוף על אף איסור בצוואה
הנאמן אינו זוכה ויכול להיות מעורב בהקמת הנאמנות ע"י המצווה	הצוואה תיפסל בשל המעורבות
הקמת נאמנות לתקופה ארוכה לא מוגבלת בזמן	מוגבל לשנתיים

10. הפרוטקטור (protector)-

- א. הגדרתו: ניתן לכנותו בצוואה מפקח, יועץ, מבקר, פרוטקטור, משגיח או מגן.
- ב. ממונה בכתב הצוואה על מנת לפקח על ניהול הנאמנות (נכסי העיזבון). יש לקבוע בצוואה את מעמדו ותפקידו.
- ג. תפקידו: לפקח על הנאמנות, להנחות את הנאמן, לתת החלטות, כל הוראה אחרת.
- ד. מי הוא הנאמן: כל אדם, תאגיד, בן משפחה.
- ה. סמכותו: נשאבת מהצוואה- למנות נאמן חדש, לפטר נאמן, לקבוע, להחליט, להדריך ולייעץ, או כל הוראה אחרת.
- ו. סיום תפקידו: לפי הוראות הצוואה או במועד סיום הנאמנות.
- ז. המלצה: למנות רואה חשבון או עו"ד כמבקר כספי פעם בשנה על הנאמן להגיש לו דוח כספי על הכנסות- הוצאות- יתרות ופירוט ניהול נכסי נדל"ן.

11. מיסוי נאמנות-

- א. הנהנה הינו החייב במס על הכנסות הנאמנות.
- ב. חובת דיווח ותשלום מס על הנאמן, הקניית נכס לנאמן על פי צוואה אינה עסקה.

12. נאמנות ואפוטרופוס

- א. המצווה יכול למנות בצוואתו נאמן אך לא אפוטרופוס (לקטין, לנזקק) ראו סעיף 35 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות.
- ב. הפיקוח על אפוטרופוס הוא רחב וגדול, הנאמן הינו עצמאי ובעל שיקול דעת בתחום הוראות הנאמנות. ראו ת"ע 107210/06 משפחה ת"א.

13. דוגמאות פסיקה:

- א. בעניין ע"א 5825/92 עיזבון אסתר מיפלד נ' מסדר בני ברית, כתבה המנוחה בצוואתה "אני מצווה בזאת את כל רכושי עלי האדמות לטובת מלגות עבור סטודנטים וסטודנטיות עניים ונצרכים ללימוד גבוה, שנולדו ומתגוררים בקריית אתא". ככל שמדובר בצוואה הרי זו קבוצה אנונימית בניגוד לסעיף 29 לחוק הירושה אולם כיוון שמדובר בהקדש ציבורי הרי שהוראה זו קוימה בהתאם לסעיף 17א(2) לחוק הנאמנות.
- ב. בעניין ע"א 477/88 היועמ"ש נ' אוני ת"א. המנוח ציווה לאוניברסיטת ת"א כספים להקמת קרן מלגות. בית המשפט המחוזי קבע שמדובר בהקדש כי ואין זה הקדש ציבורי ולכן ניתן להתנות על הוראות פרק ג' לחוק הנאמנות (הקדש ציבורי). הערעור בבית המשפט העליון התקבל ונקבע כי מדובר בהקדש ציבורי שיש בו אינטרס לציבור ולכן יחול פרק ג' המסדיר את ההקדש הציבורי (ההקדש הציבורי כפוף להוראות החוק ויש בו אפילו סנקציות פליליות, ראו שם).
- ג. בעניין 2661/02 י.ש נ' י.א (משפחה ת"א) שם אושרה צוואה שכולה הייתה הקמת נאמנות. הערעור במחוזי ע"מ 1108/06 נדחה, נקבע כי מינוי של אדם כנאמן אינו הופך אותו לזוכה, הנהנה רשאי לפנות לבית המשפט שיורה לנאמן כיצד לפעול. הבעלות בנכס שבידי הנאמן היא בעלות "טכנית" מן השפה ולחוץ בלבד. בר"ע

שהוגשה לבית המשפט העליון 6349/08 נדחתה, נקבע כי נאמן יכול להירשם כבעלים של נכסי הנאמנות אך זאת לטובת הנהנה. הנאמן הוא יורש "פונקציונלי" בלבד. גם אם הוא עשוי לקבל שכר טרחה אין זה ייחשב כירושה. "המעלות היתרות אשר לנאמן על פני מנהל העיזבון, אינן באות בגדר הנאה יתרה בוודאי לא בעוצמה המביאה אותו בגדר זוכה לפי סעיף 35 לחוק הירושה". יחד עם זאת מקרים בהם שכר הטרחה תופס חלק ניכר מהעיזבון יכול ותהיה בגדר זכייה שהיא אסורה.

14. המלצות

הנאמנות הינה הפלא החדש בעידן הנוכחי. הנאמנות נשכחה מעורכי הצוואות שלא עשו בה שימוש על אף כל היתרונות שיש בכך. מעבר לכך הקמת נאמנות בצוואה נדרשת והכרחית כאשר המצווה מנחיל נכסים לילד נזקק, בזבזן, עושה שטויות (spendthrift), או להגנה מפני בן זוג. גם בהעברה בין דורית של עסקים ומפעלים יש והקמת נאמנות הינה המקרה המתאים לכך.

15. ספרות מומלצת

נאמנות בישראל הלכה למעשה מאת עו"ד אלון קפלן.

שלמה כרם, חוק הנאמנות, התשל"ט-1979 (מהדורה 4, 2004)

דוגמא 1: ישראל נאמנות

באשר לחלקו של בני ישראל בעיזבוני בדירה ובכספים, אני מורה על הקמת נאמנות לאחר פטירתי. הנאמנות תיקרא "ישראל - נאמנות".

הנאמנת על "ישראל - נאמנות" תהיה הגב' שולה. הנאמנת תקים את הנאמנות, תפקיד ותשמור את כל אשר ירש ממני בני ישראל עפ"י צוואתי זו לרבות הכספים ממכירת הדירה שלי. הנאמנת תפקיד את הכספים שיירש ישראל בקרן כספית בבנק לאומי בהתאם לתנאי השוק כגון קרן שיקלית 20-80 או דומה לה. מקרן זו ישולם בהוראת קבע לישראל לחשבונו בכל 1 לחודש סכום של 15,000 ₪ למחייתו. סכום זה יהיה צמוד למדד יוקר המחיה מיום חתימת צוואתי זו. עדכון ייעשה פעם בשנה. בנוסף תהיה רשאית הנאמנת לתת לישראל מידי פעם ופעם סכום כספי נוסף על פי שיקול דעתה לצרכים חד פעמיים. הנאמנת תהיה רשאית לקנות דירה מכספי הנאמנות ע"ש ישראל אשר תיכלל בנאמנות, הכל לפי שיקול דעתה תוך שמיעת רצונו של ישראל.

אם הנאמנת לא תרצה למלא את תפקידה או לא תוכל לעשות כן אז ימנה בית המחוזי, נאמן ראוי אחר תחתיה. במקרה זה ימנה בית המשפט גם רואה חשבון (protector), אשר פעם בשנה יגיש לו הנאמן שימונה דין וחשבון כספי. במידה ויתמנה נאמן שאינו שולה, יפסוק לו בית משפט את שכרו. הנאמנות תסתיים בהגיע ישראל לגיל 65, שאז יימסרו לידיו כל כספי הנאמנות שישארו.

דוגמא 2- נאמנות הדס

מאחר ובתנו הדס הינה לצערנו חסויה ואנו האפוטרופוסים עליה אנו מצווים לה רכוש כדלקמן:

- א. דירה ברחוב _____ כולל המיטלטלין והמחוברים לה.
- ב. הדירה תירשם בנאמנותו של בנו, עבור הנהנית הדס. הנאמן ישכיר את הדירה ואת דמי השכירות יפקיד לחשבון הנאמנות שיפתח.
- ג. 5 מיליון ₪ יופקד לחשבון בנק שיפתח אשר יקרא "נאמנות הדס" הנאמנים יהיו שני ילדי, אשר ינהלו את החשבון.
1. לאחר פטירת שנינו, (בעלי ואני), נבקש שילדינו ימונו לאפוטרופוסים על אחותם, הדס ויהיו פטורים מהגשת דוחות לאפוטרופוס הכללי.
2. הרכוש והכספים שאנו מצווים להדס לפי צוואותינו אלה יהיה בנאמנותם המשותפת של ילדינו האחרים. הנאמנות תיקרא "נאמנות הדס"
3. הנאמנים יחזיקו וישמרו את הרכוש והכספים של הדס שהיא הנהנת ויוכלו לתת לה מתוך חשבון הנאמנות מידי פעם ופעם, כספים ו/או לרכוש לה דברים כפי ששניהם יחד ימצאו לנכון. כל פעולה תעשה בהסכמה משותפת. כל עוד הם נאמנים יחד הם יהיו פטורים מהגשת דוחות.
4. אם אחד משני ילדי, לא יוכל לכהן כנאמן מכל סיבה שהיא הנאמנות תנוהל על ידי אחד מהם.
5. לאחר פטירתה של הדס אנו מצווים כי כל הרכוש והכספים הנמצאים בנאמנות יהיו לשני ילדינו בחלקים שווים בתורת יורש לאחר יורש לאחר יורש.

דוגמא 3- נאמנות נכד

אנו קובעים יחד, אני בצוואתי זו ובעלי בצוואתו שלו, כי כל מה שהורשנו לארבעת נכדינו, אם וכאשר בעת פטירת הנוטר משנינו אחד מנכדינו יהיה קטין או טרם מלאו לו 21 שנים הרי שחלקו יישמר בידיו הנאמנות של אביו ובהגיעו לגיל 21 חלקו יימסר לו. עד אז הנאמן (אביו) יחזיק וינהל את הנאמנות שתקרא נאמנות נכד.

דוגמא 4- נאמנות ילד בזבזן spendthrift

אני מצווה כי 10% מעיזבוני יועבר לנאמן מר איקס אשר יחזק בידו עבור בני חיים. הנאמן יקים קרן נאמנות הנקראת "חיים שלי" והיא תסתיים 15 שנה לאחר פטירתי שאז הכספים יימסרו לו. אני עושה זאת מתוך אהבתי אליו כבני ומתוך דאגתי העמוקה והאמתית לעתידו. לצערי, בני אינו מסוגל לנהל את ענייניו הכלכליים ולכן בחרתי לשמור לו את הכספים עד אשר ימצא לעצמו יציבות כספית ונפשית ויוכל לנהל את ענייניו. הוראות צוואתי זו באות להבטיח את סמכותו של הנאמן מר איקס ללא עוררין מצד של בני חיים לתמוך בצרכיו הבסיסיים של חיים בתחומים שונים ואני בטוח כי הנאמן יפעל לטובת בני חיים, כפי שאני הייתי פועל לו נשארתי בחיים. אם וחלילה יוצר מצב חירום כגון מחלה, תאונה או צורך הכרחי לכספים ואף לצורך השכלה אקדמית יוכל הנאמן לשחרר כספים לשם כך. לנאמן יש שיקול דעת בלעדי. עוד אני מצווה כי לאחר פטירתו של חיים בתורת יורש לאחר יורש, יועברו כספי הנאמנות לילדיו אם יהיו או לשני אחיו אם לא יהיו לו ילדים.

דוגמא 5- נאמנות ציבורית

אני מצווה בזאת כל רכושי ואת כל כספיים לשם הקמת בית כנסת שייקרא "מעין חיים" וכן ייבנה בצידו מקווה טהרה. בית הכנסת יבנה באחת העיירות בדרום הארץ. אני ממנה את שמעון להיות נאמן על כל רכושי וכספי לשם ביצוע והגשמת המטרה המפורטת בצוואתי. עוד אני מורה כי מהכספים שיוותרו לאחר בניית בית הכנסת והמקווה שבצדו יינתנו לחייל מצטיין בסיירת אגוז באותה שנה שבה יחנך בית הכנסת. עוד אני מצווה כי בבית הכנסת ייקבע לוח זיכרון על שמי וכן פרוכת שבה יונצח שמי. הערה: בהתייחס לכל הפסיקה המובאת לעיל נאמנות מסוג זה הינה מורכבת ובעייתית. מומלץ לפרט בצוואה שם יישוב ספציפי ושם של זוכה בכספים בצורה מפורטת.